

1. Μία κατά νοηματικές ενότητες ανάλυση (Barthes-Poe)

Δύο ή τρεις εισαγωγικές παρατηρήσεις, προτού αρχίσει τό κείμενο του Ρολάντ Μπάρτ (1973 β' βλ. βιβλιογρ. μαθήμ. II). Παρά τό ότι πρόκειται για μία σχετικά σύντομη εργασία του Μπάρτ προτίμησα νά προβώ σέ κάποιες περικοπές, μέ στόχο νά μείνουν οί ένδειξεις μεθοδολογικής χρησιμότητας και ὄχι οί γενικές ἢ εἰδικές φιλολογικές παρατηρήσεις του Γάλλου κριτικού. Νά διευκρινισθεῖ ἐπίσης ὅτι ὁ Μπάρτ μιλά συνεχῶς γιά «ἀνάλυση κειμένου» και ὄχι «ἀνάλυση περιεχομένου»: δέν πρόκειται γιά μιάν ἐντελῶς ἀμελητέα διαφορά. Οἱ ἐξηγήσεις ὁμως πού παρουσιάζονται στήν ἀρχή του μαθήματος II τήν καλύπτουν ἐπαρκῶς. Τέλος, ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἀποδίδεται ἐδῶ ἕνας κρίσιμος ὅρος τῆς ἀνάλυσης μ' ἕναν ἰδιότυπο νεολογισμό: ἡ στοιχειώδης νοηματική μονάδα μέ τήν ὁποία ὁ Μπάρτ θρυμματίζει τό ἀναλυόμενο κείμενο χαρακτηρίζεται ἀπό τόν ἴδιο ὡς «lexie» ἄν, λοιπόν, τήν μετάφρασα ὡς «λέξη» θά χανόταν ὅλη ἡ ἰδιαιτερότητά της. Ἔτσι ἡ γνωστή εὐκολία τῶν Γάλλων νά δημιουργοῦν εἰδικούς ὅρους ἀπό ἐκ-γαλλισμούς ἐλληνικῶν λέξεων (πρβλ. ὑποσημείωση σελ. 26 του πρώτου μαθήματος) ἀντιμετωπίσθηκε μέ τόν νεολογισμό «λέγμα». Τό τί ἀκριβῶς σημαίνει ὁ ὅρος, ἄσχετα μέ τήν ἐπιτυχῆ ἢ μή ἀπόδοσή του στά ἐλληνικά, θά φανεῖ ἀμέσως, στίς εισαγωγικές παρατηρήσεις τῆς ἀνάλυσης πού ἀκολουθεῖ:

«Ἡ δομική ἀνάλυση τῆς ἀφήγησης» δηλώνει ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἀνάλυσῆς του ὁ Μπάρτ (ὄπ.π., 29 κ.π.) «βρίσκεται σήμερα σέ πλήρη ἐπεξεργασία. Ὅλες οἱ σχετικές ἔρευνες ἔχουν κοινή ἐπιστημονική προέλευση: τή σημειολογία ἢ ἐπιστήμη τῶν σημασιῶν ἀλλά κατηγοροῦνται ἤδη μεταξύ τους, (κι αὐτό εἶναι εὐχάριστο) γιά λοξοδρομήσεις, ἀνάλογα μέ τό πῶς ἢ κάθε μία ἀντιμετωπίζει τό ἐπιστημονικό κύρος τῆς σημειολογίας — δηλαδή τά ἴδια τά λεγόμενά της (...).

Ἡ ἀνάλυση κειμένου δέν προσπαθεῖ νά περιγράψει τή δομή ἑνός ἔργου: δέν τῆς χρειάζεται νά ἀποτυπώσει μία δομή, μά περισσότερο νά προσφέρει μία διακινούμενη δόμηση (structuration mobile) του κειμένου (δόμηση πού μετακινεῖται ἀπό ἀναγνώστη σέ ἀναγνώστη κατά μήκος τῆς Ἱστορίας) και νά παραμείνει μέσα στόν σημαίνοντα ὄγκο του κάθε ἔργου, μέσα στή *συνεχῆ δυνατότητα σημασιῶν του* (dans sa signification). Ἡ ἀνάλυση κειμένου δέν ζητᾶ νά μάθει ἀπό τί ἐπικαθορίζεται τό κείμενο (συγκεντρωμένο σάν ἀποτέλεσμα μιᾶς αἰτιότητας), μά περισσότερο πῶς διασπᾶται και σκορπίζεται. Θά πάρουμε, λοιπόν, ἕνα ἀφηγηματικό κείμενο, ἕνα διήγημα, και θά προσπαθήσουμε νά τό διαβάσουμε ἀργά ἀργά, σταματώντας ὅσο συχνά χρειάζεται (ἡ *χαλαρότητα* εἶναι μία κεφαλαιώδης διάσταση τῆς δουλειᾶς μας), και προσπαθώντας νά ἐντοπίσουμε και νά ταξινομήσουμε ἀδρομερῶς ὄχι βέβαια ὅλα τά νοήματα του κειμένου (κάτι τέτοιο θά ἦταν ἀδύνατο ἀφοῦ τό κείμενο εἶναι ἀνοιχτό στό ἄπειρο: κανεῖς ἀναγνώστης, κανένα ἄτομο,

καμιά ἐπιστήμη δέν μποροῦν νά ἐξαντλήσουν τό κείμενο) ἀλλά τίς φόρμες, τούς κώδικες σύμφωνα μέ τούς ὁποίους κάποια νοήματα καθίσταται δυνατό νά ὑπάρξουν. Θά ἀρχίσουμε, μ' ἄλλα λόγια, νά ἐντοπίζουμε τούς *δρόμους* του νοήματος. Σκοπός μας δέν εἶναι νά βροῦμε τό νόημα, κι οὔτε κᾶν ἕνα νόημα του κειμένου: ἡ δουλειά μας δέν ἐξομοιώνεται πρός μία λογοτεχνική κριτική ἐρμηνευτικοῦ τύπου (πού θέλει νά ἐρμηνεύσει τό κείμενο ὡς πρός κάποια κρυμμένη σ' αὐτό ἀλήθεια) ὅπως εἶναι π.χ. ἡ μαρξιστική ἢ ἡ ψυχαναλυτική κριτική. Σκοπός μας εἶναι νά καταφέρουμε νά συλλάβουμε, νά φανταστοῦμε, νά βιώσουμε τήν πολλαπλότητα του κειμένου, τό ἀνοιγμά του σέ συνεχεῖς δυνατότητες σημασίας. Ἀντιλαμβάνεται, λοιπόν, κανεῖς ὅτι ἡ κρισιμότητα μιᾶς τέτοιας δουλειᾶς δέν περιορίζεται σέ μιάν ἀκαδημαϊκή ἐπεξεργασία του κειμένου (πού θά ἦταν ἀμιγῶς μεθοδολογική), κι οὔτε σέ πλαίσια τῆς λογοτεχνίας ἐν γένει: ἀγγίζει μία θεωρία, μία πρακτική και μία ἐπιλογή πού μετέχουν στή σύγκρουση ἀνθρώπων και σημείων.

Γιά νά προχωρήσουμε στήν ἀνάλυση κειμένου ἑνός διηγήματος, θά ἀκολουθήσουμε κάποιες ἐπιχειρησιακές προδιαγραφές (στοιχειώδεις κανόνες χειρισμῶν, θά λέγαμε καλύτερα, παρά μεθοδολογικές ἀρχές: ἕνας τέτοιος ὅρος θά ἦταν ὑπερβολικά φιλόδοξος και, κυρίως, ἰδεολογικά συζητήσιμος, στό μέτρο πού ἡ «μέθοδος» ἐπιζητᾶ συχνά κι ἕνα θετικιστικό ἀποτέλεσμα). Θά περιορίσουμε αὐτές τίς προδιαγραφές σέ τέσσερις ὀριακές ἀποφάσεις, πού θά ἐκθέσουμε ἐν συντομία, προτιμώντας νά ἀφήσουμε τή θεωρία νά διαρρεῦσει μέσα στήν ἴδια τήν ἀνάλυση του κειμένου. Θά ἀναφέρουμε πρός τό παρόν μόνον ὅ,τι εἶναι ἀπαραίτητο γιά νά *ξεκινήσουμε* πάραυτα τήν ἀνάλυση του διηγήματος πού ἐπιλέξαμε.

1) Πρόκειται νά κατατμήσουμε τό κείμενο πού προτείνω γιά μελέτη σέ συνεχόμενες και γενικά πολύ σύντομες ὑποδιαιρέσεις (μία φράση, ἕνα μέρος φράσης, τό πολύ μιάν ὁμάδα τριῶν ἢ τεσσάρων φράσεων μαζί). Θά ἀριθμήσουμε αὐτές τίς ὑποδιαιρέσεις ἀπό τό 1 και πέρα (ὅπου γιά τίς δέκα σελίδες του διηγήματος αὐτό μᾶς κάνει 150 ὑποδιαιρέσεις συνολικά). Αὐτές οἱ ὑποδιαιρέσεις ἀποτελοῦν ἐνότητες τῆς ἀνάγνωσης, και γι' αὐτό προτείνω νά τίς ὀνομάζουμε λέγματα. Ἐνα λέγμα εἶναι προφανῶς ἕνα σημαῖνον (signifiant) του κειμένου (...). Ὁ θρυμματισμός, ἐν τέλει, του ἀφηγηματικοῦ κειμένου σέ λέγματα εἶναι καθαρά ἐμπειρικός, ὑπαγορευόμενος κυρίως γιά λόγους εὐχέρειας: τό λέγμα εἶναι μία ἀθθαίρετη κατασκευή, μία ὑποδιαίρεση μέσα στήν ὁποία ἀπλῶς παρατηρεῖται ὁ καταμερισμός τῶν νοημάτων: εἶναι ὅ,τι οἱ χειροῦργοι θά ὀνόμαζαν πεδίο ἐπεμβάσεων: τό χρήσιμο λέγμα εἶναι ἐκεῖνο ὅπου δέν ἐμφανίζονται παρά ἕνα, δύο ἢ τρία νοήματα (ἀλληλένδετα μέσα στόν ὄγκο του τμήματος του κειμένου).

2) Γιά κάθε λέγμα θά ἔχουμε νά παρατηρήσουμε τά νοήματα πού παρέχει. Ὡς νοήματα, βέβαια, δέν ἐννοοῦμε τά νοήματα τῆς κάθε λέξης ἢ ὁμάδων λέξεων ὅπως τό λεξικό, ἢ γραμματική και γενικά ἡ γνώση μιᾶς γλώσσας ἀρκοῦν γιά νά ἀναδείξουν. Ἐννοοῦμε τίς συνδηλώσεις του λέγματος, τά παρελκόμενα νοήματα. Αὐτά τά νοήματα συνδηλώσεως μπορεῖ νά εἶναι συνειρμοί (γιά παράδειγμα, ἡ ἐπεκτεινόμενη σέ πολλές φράσεις φυσική περιγραφή ἑνός προσώπου μπορεῖ νά ἔχει ἕνα μόνο

συνδηλωτικό σημαινόμενο, τήν «νευρικότητα» αὐτοῦ τοῦ προσώπου, χωρίς αὐτή εἰδικά ἢ λέξη νά ἐμφανίζεται διόλου σέ ἐπίπεδο καταδήλωσης)· μπορεῖ ἐπίσης νά εἶναι *σχέσεις* πού νά προκύπτουν ἀπό τή σύνδεση δύο τόπων, ἐνίοτε πολύ μακρυνῶν μέσα στό κείμενο (μία δράση πού ξεκινᾷ ἐδῶ συμπληρώνεται κι ὀλοκληρώνεται πολύ παρακάτω). Τά λέγματά μας θά εἶναι, μποροῦμε ἴσως νά ποῦμε, ἐξαιρετικά ψιλές σεῖστρες, χάρη στίς ὁποῖες θά «ἀπανθίσουμε» τά νοήματα, τίς συνδηλώσεις.

3. Ἡ ἀνάλυσή μας θά εἶναι προοδευτική: Θά διασχίσουμε βῆμα βῆμα τήν ἔκταση τοῦ κειμένου, ἐνδεικτικά τουλάχιστον (...). Θά κρατήσουμε στήν ἀνάλυσή μας τή σειρά ἀκριβῶς τῆς ἀνάγνωσης· μόνο πού ἡ ἀνάγνωση αὐτή θά εἶναι κάτι ὅπως ἢ σέ ἀργό ρυθμό κινηματογραφική προβολή. Ἐνας τέτοιος τρόπος μεθόδευσης εἶναι θεωρητικά σημαντικός: σημαίνει πῶς δέν σκοπεύουμε νά ἀνασυστήσουμε τή δομή τοῦ κειμένου, ἀλλά νά ἀκολουθήσουμε τή δόμησή του, κι ἀκόμα ὅτι θεωροῦμε τό πῶς δομεῖται ἢ ἀνάγνωση τοῦ κειμένου σάν κάτι πῶς σημαντικό ἀπό τό πῶς δομεῖται ἢ σύνθεσή του (ἐννοια τῆς παλιᾶς ρητορικῆς καί τῆς κλασικῆς κριτικῆς).

4. Τέλος, δέν θά μᾶς ἀπασχολήσει ὑπερβολικά τό ἄν «ξεχάσουμε», ἴσως, καί ὀρισμένα νοήματα κατά τίς ἀνιχνεύσεις μας. Ἡ παράλειψη νοημάτων ἀποτελεῖ κατά κάποιο τρόπο μέρος τῆς ἀνάγνωσης: ἐκεῖνο πού μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι νά δείξουμε τίς ἀφετηρίες τῶν νοημάτων, ὄχι τίς καταλήξεις τους (καί τί ἄλλο, κατά βάθος, εἶναι τό νόημα ἐκτός ἀφετηρία;). Ἐκεῖνο πού θεμελιώνει τό κείμενο δέν εἶναι μία ἐσωτερική δομή, κλειστή καί συνοψίσιμη, παρά ἡ διέξοδος τοῦ κειμένου πρὸς ἄλλα κείμενα, ἄλλους κώδικες, ἄλλα σημεία· ἐκεῖνο πού δημιουργεῖ τό κείμενο εἶναι ἡ σχέση του μέ τά ἄλλα κείμενα — ἢ *διακειμενικότητα* (...).

Αὐτές οἱ παρατηρήσεις ἀρκοῦν, πιστεύω, γιά νά ἀρχίσουμε τήν ἀνάλυση τοῦ κειμένου (πρέπει πάντα νά ἐνδίδουμε στήν ἀνυπομονησία γιά τό κείμενο, χωρίς ποτέ νά ξεχνοῦμε, ὅποιες κι ἄν εἶναι οἱ ἀναγκαιότητες τῆς μελέτης, πῶς ἢ ἀπόλαυση τοῦ κειμένου εἶναι ὁ ὑπέρτατος νόμος μας). Τό κείμενο πού ἐπιλέξαμε εἶναι κάποιο σύντομο διήγημα τοῦ Ἐντγκαρ Πόε (...). Ἡ ἐπιλογή μου —συνειδητά τουλάχιστον, καθώς δέν ἀποκλείεται νά ἔχει, στήν πραγματικότητα, διαλέξει τό ἀσυνειδητό μου— ὑπαγορεύθηκε ἀπό δύο διδακτικά κριτήρια: *μου χρειαζόταν ἕνα σύντομο κείμενο γιά νά μπορῶ νά ἐλέγγω ὀλόκληρη τή σημαίνουσα ἐπιφάνειά του (τή συνέχεια τῶν λεγμάτων), καί συμβολικά πολύ πυκνό, ἔτσι ὥστε νά ὑπάρχει σ' αὐτό κάτι πού μᾶς ἀγγίζει συνεχῶς, πέρα ἀπό κάθε συμπτωματική ἰδιαιτερότητα· καί ποιός θά ἔμενε ἀναίσθητος ἀπέναντι σ' ἕνα κείμενο γιά τό ὁποῖο κυρίως «θέμα» εἶναι ὁ θάνατος;*

Ἀπό ἐντιμότητα ὀφείλω νά συμπληρώσω τά ἐξῆς: ἀναλύοντας τίς συνεχεῖς δυνατότητες σημασίας ἐνός κειμένου, θά παραιτηθοῦμε οἰκειοθελῶς ἀπό τό νά θίξουμε ὀρισμένα ζητήματα· δέν θά μιλήσουμε καθόλου γιά τόν συγγραφέα, τόν Ἐντγκαρ Πόε, οὔτε γιά τήν περιοχὴ τῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας στήν ὁποία

ἐντάσσεται· δέν θά λάβουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ὅλη ἐπεξεργασία γίνεται πάνω σέ μία *μετάφραση*: θά δεχθοῦμε τό κείμενο ὡς ἔχει, τέτοιο πού τό διαβάζει κανείς, δίχως νά νοιαζόμαστε ἄν, ὡς πρὸς τίς πανεπιστημιακές εἰδικότητες, ἀνήκει πῶς πολύ στό Τμήμα ἀγγλικῆς φιλολογίας καί ὄχι στό Τμήμα γαλλικῶν ἢ φιλοσοφίας. Αὐτό δέν σημαίνει ὅπωςδήποτε ὅτι τέτοια προβλήματα θά ἀγνοηθοῦν ἀπό τήν ἀνάλυσή μας· ἀντίθετα *θά περάσουν ἀπό μέσα της*, καί μάλιστα κυριολεκτικά: ἡ ἀνάλυση εἶναι μία *διάνυση* τοῦ κειμένου· κι αὐτά τά προβλήματα μποροῦν νά συμπεριληφθοῦν σάν ἕνα εἶδος πολιτιστικῶν *παραπομπῶν*, σάν ἀφετηρίες τοῦ κώδικα, ὄχι σάν ἐπικαθορισμοί του (...).

Ἄνάλυση τῶν λεγμάτων ἀπό 1 ὡς 17*.

(1) *Τά πραγματικά γεγονότα στήν περίπτωση τοῦ κυρίου Βάλντεμαρ*

(2) *Δέ θά προσπαθῶ, φυσικά, νά πῶ πῶς μέ ἐξέπληξε τό γεγονός πῶς ἡ παράξενη περίπτωση τοῦ κυρίου Βάλντεμαρ ἐγινε θέμα πρὸς συζήτησιν. Τό ἀξιοπερίεργο θά ἦταν τό ἀντίθετο — καί μάλιστα κάτω ἀπό αὐτές τίς συνθήκες.*

(3) *Παρά τήν ἐπιθυμία ὄλων, ὅσων εἶχαν κάποια ἀνάμιξη, νά κρατήσουν τήν ὑπόθεση κρυφή, γιά τήν ὥρα ἢ, τουλάχιστον, μέχρι νά μᾶς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νά τήν ἐρευνήσουμε σέ βάθος — παρά τίς προσπάθειές μας νά τό πετύχουμε— (4) μία διαστρεβλωμένη καί μεγαλοποιημένη περιγραφή ἔφτασε μέχρι τόν πολύ κόσμον κι ἔδωσε λαβή γιά πολλές δυσάρεστες παρερμηνεῖες καί, πολύ φυσικά, γιά πολλή δυσπιστία. (5) Ἐτσι γίνεται ἀναγκαῖο τώρα πιά, νά σᾶς δώσω τά πραγματικά γεγονότα — ὅπως τουλάχιστον τά κατόνοησα ἐγώ. (6) Εἶναι περιληπτικά αὐτά: (7) Τό θέμα τοῦ ζωικοῦ μαγνητισμοῦ εἶχε ἐπανελημμένα τραβήξει τήν προσοχή μου τά τρία τελευταῖα χρόνια (8) καί, πρὶν ἐννιά περίπου μῆνες, ἀντιλήφθηκα ὅτι στά πειράματα πού εἶχαν μέχρι τότε γίνει (9) ὑπῆρχε μία πολύ σημαντική καί τελειῶς ἀνεξήγητη παράλειψη: (10) Κανείς δέν εἶχε ποτέ πειραματιστεῖ πάνω σέ νεκρά ἄτομα. (11) Ἐπρεπε νά ἀποδειχτεῖ (12) πρῶτα ἄν, θρυσκόμενο σέ μία τέτοια κατάσταση, τό ἄτομο παρουσίαζε κάποια εὐαισθησία στή μαγνητική ἐπίδραση. (13) Δεύτερο, ἄν παρουσίαζε, ἢ κατάστασή του αὐτή τή μείωνε ἢ τήν αὐξανε; (14) Τρίτο, μέχρι ποῖο σημείο, ἢ γιά πόσο χρονικό διάστημα, αὐτή ἡ διαδικασία μποροῦσε νά ἐπηρεάσει τά συμπτώματα τοῦ θανάτου. (15) Ὑπῆρχαν κι ἄλλα σημεία πού χρειαζόντουσαν ἐξακρίβωση, (16) μὰ αὐτά πού ἀνάφερα ἦταν ἐκεῖνα πού εἶχαν κεντρίσει περισσότερο τήν περιέργειά μου (17) — καί ἰδιαίτερα τό τελευταῖο, γιά τή μεγάλη σημασία πού θά εἶχαν οἱ ἐπιπτώσεις του.*

(1) «Τά πραγματικά γεγονότα στήν περίπτωση τοῦ κυρίου Βάλντεμαρ»

* Τό κείμενο τοῦ Πόε, ἐδῶ, εἶναι ἀπό τήν ἐλληνική μετάφραση τῶν ἐκδόσεων «Γράμματι», Ἀθήνα 1982, μέ ἐλάχιστες παρεμβάσεις ὡς πρὸς τίς διαφορές τοῦ ἀπό τή γαλλική μετάφραση τοῦ Μπωντλαίρ, πάνω στήν ὁποία δουλεύει ὁ Μπάρτ.

Ἡ λειτουργία τοῦ τίτλου δέν ἔχει ἀρκετά μελετηθεῖ, τουλάχιστον ἀπό πλευρᾶς δομικῆς προσεγγίσεως. Αὐτό πού ἀμέσως μποροῦμε νά ποῦμε εἶναι ὅτι ἡ κοινωνία, γιά λόγους ἀγοραστικούς, ἀναγκασμένη νά ἐντάξει τό κείμενο σέ μία μορφή προϊόντος, μία μορφή ἐμπορεύματος, χρειάζεται κάποια μέσα σηματοδοτήσεως: ὁ τίτλος ἔχει ὡς λειτουργία νά σηματοδοτεῖ ἐξ ἀρχῆς τό κείμενο, νά συγκροτεῖ, δηλαδή, τό κείμενο σέ ἐμπόρευμα. Κάθε τίτλος ἔχει, λοιπόν, πολλά νοήματα μαζί, ἀπό τά ὁποῖα δύο τά σημαντικότερα: 1) ἐκεῖνο πού ἀναγγέλλει, συνδεόμενο μέ τήν ἐξέλιξη πού ἀκολουθεῖ· 2) τήν ἀγγελία ὅτι ἀκριβῶς ἓνα λογοτεχνικό ἔργο (δηλαδή, στήν πραγματικότητα, ἓνα ἐμπόρευμα) πρόκειται νά ἀκολουθήσει. Μ' ἄλλα λόγια ὁ τίτλος ἔχει πάντα μία διπλή λειτουργία: ἐξαγγελτική καί καταδεικτική.

α) Ἡ ἐξαγγελία ὅτι ἔπεται μία ἀλήθεια, συνεπάγεται ὅτι θά λυθεῖ κάποιο αἰνίγμα. Στό ἐπίπεδο τῶν σημαινόντων τό στήσιμο τοῦ αἰνίγματος προκύπτει ἀπό: τήν λέξη «πραγματικά»· τήν λέξη «περίπτωση» (γιά κάτι πού εἶναι ἀσυνήθιστο, ἄρα ἰδιαίτερο, ἄρα σημαῖνον, καί στό ὁποῖο, συνεπῶς, χρειάζεται νά δοθεῖ ἓνα νόημα)· τό ἄρθρο «τά» (ἐφόσον δέν ὑπάρχουν παρά ὀρισμένα γεγονότα πού εἶναι πραγματικά, κι ὅλη ἡ δουλειά τῆς ἀφήγησης θά εἶναι νά τά ξεχωρίσει ἀπό ἄλλα) (...). Θά θέσουμε, λοιπόν, σάν πρῶτο νόημα αὐτοῦ τοῦ λέγματος τό: *Αἰνίγμα πρὸς λύση* (ὅπου *αἰνίγμα* εἶναι τό πρῶτο ἐπίπεδο κωδικοποίησης, καί τό *πρὸς λύση* ὁ συνακόλουθος προσδιορισμός του).

β) Μπορεῖ κανεῖς νά πεῖ τί πραγματικά συνέβη, σέ κάποια περίπτωση, χωρίς νά ἀναφερθεῖ στή συγκεκριμένη λέξη. Ὄταν ὁμως μιᾶ γιά ἐκεῖνο πού πρόκειται νά πεῖ, διπλασιάζει τή γλώσσα σέ δύο στρώματα ἀπό τά ὁποῖα τό ἓνα σκεπάει τό ἄλλο, καί καταφεύγει ἐν τέλει σέ μία μετα-γλώσσα. Ὑπάρχει ἄρα ἐδῶ, ἡ παρουσία ἑνός μεταγλωσσικοῦ κώδικα.

γ) Αὐτή ἡ μεταγλωσσική ἐξαγγελία παίζει ρόλο *ὀρεκτικοῦ*: ἀνοίγει τήν ὄρεξη τοῦ ἀναγνώστη γιά κάτι πού ἐκκρεμεῖ. Τό ἀφήγημα εἶναι ἓνα ἐμπόρευμα, καί γιά τήν προώθησή του χρειάζεται κάποια προηγούμενη «γαλιφιά». Αὐτή ἡ «γαλιφιά», αὐτό τό «*arretizer*», εἶναι στοιχεῖο τοῦ ἀφηγηματικοῦ κώδικα (ρητορική τῆς ἀφήγησης).

δ) Ἐνα κύριο ὄνομα πρέπει πάντα νά τό ψάχνει κανεῖς προσεκτικά, γιατί τό κύριο ὄνομα στήν ἀφήγηση εἶναι, θά λέγαμε, ὁ πρίγκιψ τῶν σημαινόντων. Οἱ κοινωνικές καί συμβολικές συνδηλώσεις του εἶναι συνήθως πολλές. Μποροῦμε, ἔτσι, νά διαβάσουμε στό ὄνομα *Βάλντεμαρ* τουλάχιστον τίς δύο παρακάτω συνδηλώσεις: 1) Παρουσία ἑνός κώδικα ἐθνότητος: εἶναι ὄνομα γερμανικό, σλαβικό; Ὄπως δὲ ὅχι ἀγγλοσαξωνικό· αὐτό τό μικρό ἐμβόλιμο αἰνίγμα θά λυθεῖ στό λέγμα ὑπ' ἀριθμ. 19 (ὁ Βάλντεμαρ εἶναι Πολωνός). 2) «Βάλ-ντε-μάρ» εἶναι καί ἡ «κοιλιάδα τῆς θάλασσας»· ἡ ὠκεάνεια ἄβυσσος, τό θαλασσινό βάθος — θέμα πολὺ ἀγαπητό στόν Πόε. Τό θάραθρο παραπέμπει σέ κάτι πού εἶναι δύο φορές ἔξω ἀπό τή φύση: κάτω ἀπό τά νερά καί κάτω ἀπό τή γῆ. Ἐμφανίζεται λοιπόν, ἐδῶ, γιά τήν ἀνάλυση, τό ἴχνος δύο κωδίκων μαζί: ἑνός κοινωνικο-εθνικοῦ κώδικα, κι ἑνός συμβολικοῦ κώδικα (θά ξανάρθουμε σ' αὐτούς τούς δύο κώδικες λίγο παρακάτω).

ε) Νά πεῖ κανεῖς «κύριος Βάλντεμαρ» δέν εἶναι τό ἴδιο μέ τό νά πεῖ ἀπλῶς «Βάλντεμαρ». Σέ πολλά διηγήματα ὁ Πόε χρησιμοποιοῖ σκέτα ὀνόματα (Λιγεία, Ἐλεονόρα, Μορέλλα). Ἡ παρουσία τοῦ «κύριος» ἐπιφέρει ἓναν τόνο κοινωνικῆς πραγματικότητας, ἱστορικῆς αὐθεντικότητας: ὁ ἥρωας ἐκ-κοινωνίζεται, γίνεται μέλος μιᾶς ὀρισμένης κοινωνίας, μέσα στήν ὁποία καί δικαιούται μία κοινωνική προσφώνηση. Ἄρα λοιπόν: κοινωνικός κώδικας.

(2) *«Δέ θά προσπαθῶσω, φυσικά, νά πῶ πῶς μέ ἐξέπληξε τό γεγονός πῶς ἡ παράξενη περίπτωση τοῦ κυρίου Βάλντεμαρ ἔγινε θέμα πρὸς συζήτησιν. Τό ἀξιοπεριέργο θά ἦταν τό ἀντίθετο — καί μάλιστα κάτω ἀπ' αὐτές τίς συνθήκες».*

α) Αὐτή ἡ φράση (ὅπως καί οἱ ἀμέσως ἐπόμενες) ἔχουν ὀλοφάνερα σκοπό νά ἐρεθίσουν τήν προσμονή τοῦ ἀναγνώστη, καί γι' αὐτό διατυπώνονται σέ τόνο ἀσήμαντο: στόχος εἶναι ἡ ἐπίλυση τοῦ αἰνίγματος πού ἔχει τεθεῖ ἀπό τόν τίτλο («τά πραγματικά») ἀλλά αὐτό τό αἰνίγμα χρειάζεται μίαν ἐπιβράδυνση στό νά ἐκτεθεῖ. Ἐπιστημαίνουμε λοιπόν: ἐπιβράδυνση στήν τοποθέτηση τοῦ αἰνίγματος.

β) Ἴδια συνδήλωσι μ' ἐκείνην τοῦ (1) γ: νά ἀνοίξει ἡ ὄρεξη τοῦ ἀναγνώστη γιά παρατέρα. (Ἀφηγηματικός κώδικας).

γ) Ἡ λέξη «παράξενη» εἶναι ἀμφιρρεπής: παραπέμπει σέ κάτι πού φεύγει ἀπό τό συνηθισμένο, ἀλλά ὄχι ὀπωσδήποτε καί ἀπό τό φυσιολογικό (ἄν ἡ περίπτωση διατηρεῖται στό πεδίο τῆς «ιατρικῆς») καί παραπέμπει ἀκόμη σέ κάτι ὑπερφυσικό, σέ μία παραβίαση (στόν φανταστικό καί ἀλλόκοτο χαρακτήρα τῶν ἱστορικῶν — «παράξενων» τῶ ὄντι — πού ἀφηγεῖται ὁ Πόε). Ἡ ἐκκρεμότητα τῆς λέξης εἶναι σημαίνουσα: πρόκειται γιά μίαν ἱστορία φρίκης (ἔξω ἀπό τά ὄρια τοῦ φυσικοῦ) κι ὡστόσο καλυπτόμενη ἀπό ἓνα ἄλλοθι ἐπιστήμης (συνδηλούμενο ἐδῶ ἀπό τό «θέμα πρὸς συζήτησιν», πού εἶναι μία λόγια ἔκφραση). Αὐτή ἡ σύζευξη ἀνήκει σέ πολιτισμική συγκυρία: ἡ ἀνάμιξη παράξενου καί ἐπιστημονικοῦ γνώρισε τό ἀπόγειό της σ' αὐτό τό μισό τοῦ 19ου αἰῶνα στό ὁποῖο, περίπου, ἀνήκει καί ὁ Πόε: Πολλοί, τότε, ἐνθουσιάζονταν νά παρατηροῦν ἐπιστημονικά τό ὑπερφυσικό (ζωικό μαγνητισμό, ἐπικοινωνία μέ πνεύματα, τηλεπάθεια κ.λπ.)· τό ὑπερφυσικό ἀποκτᾶ ἄλλοθι ὀρθολογισμοῦ καί ἐπιστήμης: τέτοια ἦταν ἡ μύχια ἐλπίδα αὐτῆς τῆς θετικιστικῆς περιόδου: νά πιστέψουμε *ἐπιστημονικά* στήν ἀθανασία! Αὐτός ὁ πολιτισμικός κώδικας, πού ἐν προκειμένῳ θά ὀνομάσουμε ἐπιστημονικό κώδικα, θά ἔχει σημαντικό ρόλο καθ' ὅλη τήν ἀφήγηση.

(3) *«Παρά τήν ἐπιθυμία ὄλων, ὄσων εἶχαν κάποια ἀνάμιξη, νά κρατήσουν τήν ὑπόθεσι κρυφή, γιά τήν ὄρα ἢ, τουλάχιστον, μέχρι νά μᾶς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νά τήν ἐρευνήσουμε σέ βάθος — παρά τίς προσπάθειές μας νά τό πετύχουμε—»*

α) Ὁ ἴδιος ἐπιστημονικός κώδικας ἐπαναλαμβάνεται ἀπό τή λέξη «ἐρευνήσουμε» (πού εἶναι μαζί καί λέξη τῶν ἀστυνομικῶν: εἶναι γνωστή ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἀστυνομικοῦ μυθιστορήματος κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 19ου αἰῶνα, ἐπιτυχία πού ἀρχίζει, ἀκριβῶς, ἀπό τόν Πόε· καί τό ἐνδιαφέρον ἀπό ἰδεολογική ὄσο καί ἀπό

δομική πλευρά είναι ότι συνδυάζεται ο κώδικας του αστυνομικού αινίγματος με τον κώδικα της επιστήμης ή της επιστημονικής έκθεσης – πράγμα που δείχνει ότι η δομική ανάλυση μπορεί θαυμάσια να συνεργαστεί με την ιδεολογική ανάλυση).

β) Τά κίνητρα στο να κρατηθεί ή υπόθεση κρυφή δεν παρουσιάζονται πιθανώς να προέρχονται από δύο διαφορετικούς κώδικες, παρόντες μέσα στην άγνοια (έφ' όσον διαβάσω συνεπάγεται ότι φαντάζομαι, σιωπηλά, ό,τι παρασιωπάται): 1) Τόν επιστημονικό-δεοντολογικό κώδικα των γιατρών και του συγγραφέα, που από νομιμοφροσύνη όσο και επιφύλαξη δεν θέλουν να καταστήσουν δημόσια γνωστό ένα φαινόμενο που δεν έχει επιστημονικά διευκρινισθεί. 2) Τόν συμβολικό κώδικα: 'Υπάρχει ένα «ταμπού» για τον ζωντανό Θάνατο: παρασιωπάται σαν κάτι αποτρόπαιο. Μέ την ευκαιρία ως παρατηρήσουμε (και θα επανέλθουμε πιο επίμονα παρακάτω) ότι οί δύο αυτοί κώδικες είναι *αδιαφοροποίητοι* (δεν γίνεται να προτιμηθεί ο ένας αντί του άλλου) κι αυτή η αδυναμία διακρίσεως χαρακτηρίζει το καλό διήγημα.

γ) Από πλευράς αφηγηματικής δράσης (που μόλις αρχίζει) το πρώτο κομμάτι συνίσταται στο «να μείνει κρυφή» μία υπόθεση, πράγμα που λογικά (ή ψευτολογικά) συνεπάγεται απορρέουσες ενέργειες (που θα την «αποκαλύψουν» π.χ.). Έχουμε, λοιπόν, εδώ την πρώτη ένδειξη μιας σειράς ενεργειών που θα συνεχισθούν παραπέρα.

(4) «μία διαστρεβλωμένη και μεγαλοποιημένη περιγραφή έφτασε μέχρι τον πολύ κόσμο κι έδωσε λαβή για πολλές δυσάρεστες παρερμηνείες και, πολύ φυσικά, για πολλή δυσπιστία.»

α) Τό αίτημα για την αλήθεια, δηλαδή τό αίνιγμα, τέθηκε ήδη δύο φορές (μέ τη λέξη «πραγματικά» και την έκφραση «παράξενη περίπτωση»). Έδώ τό αίνιγμα τίθεται για τρίτη φορά μέ την αναφορά στις έσφαλμένες διαδόσεις (...).

β) Στή σειρά των ενεργειών γύρω από τό «κρυφό», κι ένα δεύτερο στοιχείο κάνει την εμφάνισή του: ή συνέπεια του μυστικού, ή παρερμηνεία, ή παρεξήγηση, ή έντύπωση του ξεγελάσματος.

(5) «Έτσι γίνεται αναγκαίο τώρα πιά, να σας δώσω τά πραγματικά γεγονότα – όπως τουλάχιστον τά κατανόησα εγώ.»

α) Η έμφαση που δίνεται στα «γεγονότα» συνεπάγεται την διαπλοκή δύο κωδίκων ανάμεσα στους οποίους, όπως και στο (3)β, δεν χωρά διαφοροποίηση: 1) 'Ο νόμος, ή επιστημονική δεοντολογία, υποχρεώνει τον έρευνητή, τον παρατηρητή, στο γεγονός. Πρόκειται για ένα πανάρχαιο θέμα αντίθεσης ανάμεσα στο γεγονός και την φήμη· ή επίκλησή του μέσα στον μύθο (επίκληση υπογραμμισμένη μάλιστα μέ έμφαση) κάνει τό γεγονός να λειτουργήσει σαν κάτι που δίνει αυθεντικότητα στην ιστορία (ως προς την δομή της αφήγησης, βέβαια, διότι τό πραγματικό βεληνεκές αυτού του τεχνάσματος δεν ξεγελά κανέναν), όχι κάνοντάς μας να πιστέψουμε πως κάτι τέτοιο συνέβη πράγματι, αλλά κρατώντας την αφήγηση πιο κοντά στην περιγραφή παρά στο παραμύθι. Τό γεγονός μετέχει, έτσι, σ' έναν τύπο

σκέψης που αντιτίθεται στο *ξεγέλασμα*. ('Ο Πόε αναγνώριζε σε κάποιο προσωπικό του γράμμα ότι ή ιστορία του κ. Βάλντεμαρ ήταν καθαρή φάρσα: *it is a mere hoax*). 'Ο κώδικας που δομεί την αναφορά στο γεγονός είναι, λοιπόν, ό επιστημονικός κώδικας που συναντήσαμε ήδη. 2) 'Ωστόσο, κάθε αναγωγή στο Γεγονός μπορεί να θεωρηθεί σαν ρήξη μέ τό συμβολικό επίπεδο (...). Κι όταν ό αφηγητής μιας ιστορίας, έστω μέσα από τον φανταστικό ρόλο του επιστήμονα, δηλώνει «εγώ», μεταμορφώνει αυτό τό «εγώ» σε μή συμβολικό· ή άρνηση του συμβολικού, προφανώς, αποτελεί μέρος του συμβολικού κώδικα.

β) Η σειρά των ενεργειών γύρω από τό «κρυφό» αναπτύσσεται κι άλλο: σε μία τρίτη φάση εξαγγέλλεται ή αναγκαιότητα να επανορθωθεί ή παραποίηση που είχε σημειωθεί στο (4)β· ή επανόρθωση σημαίνει *αποκάλυψη* (εκείνου που είχε κρατηθεί μυστικό). Αυτή ή αφηγηματική σειρά ως προς τό «κρυφό» δημιουργεί, προφανώς, έναν έρεθισμό για διάβασμα· μέ μία έννοια δικαιώνει την αφήγηση, κι από εκεί ακριβώς αποκτά την αξία της (αξία-για κάτι), ουσιαστικά: αξία έμπορευματος. Έκθέτω, μάς λέει ό αφηγητής, εκπληρώνοντας μίαν άπαιτηση επανόρθωσης, φανερώματος της αλήθειας. (Βρισκόμαστε σ' έναν πολιτισμό όπου ή αλήθεια είναι μία αξία, δηλαδή, ένα έμπορευμα). Είναι πάντα χρήσιμο να προσπαθούμε να διακρίνουμε για-τί καταξιώνεται μία αφήγηση: τί εκπληρώνει κανείς αφηγούμενος; Στίς «Χίλιες και Μία Νύχτες» κάθε ιστορία αξίζει για μίαν άκόμη ήμέρα ζωής. Έδώ, πληροφορούμαστε πως ή ιστορία του κυρίου Βάλντεμαρ αξίζει για την αλήθεια (που παρουσιάζεται κατ' αρχήν σαν αντιμετώπιση μιας παραποίησης).

γ) Τό *εγώ* εμφανίζεται για πρώτη φορά ρητά (...). 'Ως «εγώ» του αφηγητή λογοτέχνη άπέναντι στο «έσύ» του αναγνώστη του (...), ως «εγώ» του μάρτυρα ενός επιστημονικού πειράματος, επίσης, άπέναντι στο «έσύ» κάποιων κριτών (...) και τέλος ως «εγώ» του έρευνητή, εκείνου που θα ύπνωτίσει τον έτοιμοθάνατο Βάλντεμαρ, άπέναντι στο «έσύ» του ίδιου του Βάλντεμαρ (...). 'Αναμφίβολα, μεταξύ των τριών αυτών ρόλων διακρίνεται ένας άκόμη κώδικας επικοινωνίας, αυτός του άσυνειδήτου, που δεν μπορεί να άγορεύσει ούτε μέσα στην επιστήμη ούτε μέσα στη λογοτεχνία· αλλά αυτή ή ειδική γλώσσα, που είναι κυριολεκτικά ή γλώσσα της *άπ-άγορευσης*, δεν λέει ποτέ «εγώ»: ή γραμματική μας, μέ τά τρία της πρόσωπα, δεν ανταποκρίνεται ποτέ άμεσα στο άσυνείδητο.

(6) «Είναι περιληπτικά αυτά.»

α) Η εξαγγελία εκείνου που πρόκειται να ακολουθήσει έχει έναν μεταγλωσσικό χαρακτήρα (ρητορικός κώδικας)· είναι τό σύνορο που σημαδεύει την αρχή μιας ιστορίας μέσα στην ιστορία.

β) Τό «περιληπτικά» φέρει τρεις άδιαχώριστες συνδηλώσεις μαζί: 1) «Μή φοβάστε, δεν θα μακρηγορήσω»· περιέχεται μέσα στον αφηγηματικό κώδικα, σαν τρόπος να διατηρηθεί ή έπαφή μέ τον αναγνώστη τραβώντας την προσοχή του. 2) «Θά είμαι σύντομος γιατί θα περιορισθώ αυστηρά στα γεγονότα»· είναι ό επιστη-

μονικός κώδικας, πού φανερώνει τό «ξεψάχνισμα» τοῦ ἐπιστήμονα, τήν ἀνωτερότητα τοῦ ἴδιου τοῦ γεγονότος ἀπέναντι στήν ὀμίλια περί αὐτοῦ. 3) Ἡ δέσμευση στήν λακωνικότητα εἶναι, κατά κάποιον τρόπο, ἀντίθεση στόν σχολιασμό, περιορισμός τῶν περιγραφῶν καί, ἄρα, τοῦ συμβολικοῦ· εἶναι, δηλαδή, ἔνταξη στόν κώδικα τοῦ ἀσυμβολικοῦ.

(7) «*Τό θέμα τοῦ ζωικοῦ μαγνητισμοῦ εἶχε ἐπανελημμένα τραβήξει τήν προσοχή μου τά τρία τελευταῖα χρόνια*»

α) Σέ κάθε ἀφήγημα ὁ χρονολογικός κώδικας χρειάζεται προσοχή· ἐδῶ, στόν κώδικα αὐτόν («τρία τελευταῖα χρόνια») ἀναμειγνύονται δύο ἀξίες· ἡ πρώτη εἶναι κάπως ἀφελής· δηλώνει πῶς ὅσα πρόκειται νά ἀκολουθήσουν εἶχαν κάποια διάρκεια προπαρασκευῆς· ἡ δεύτερη δέν ἔχει ἀφηγηματικό ρόλο ἀλλά λειτουργικό (πρᾶγμα πού φαίνεται ἀπό τήν ἀριθμητική ἐνδειξη· ἂν ὁ ἀφηγητής ἔλεγε ἐπτά χρόνια ἀντί γιά τρία, αὐτό δέν θά ἔχε καμιά ἐπίπτωση στήν ἱστορία του). Πρόκειται, λοιπόν, γιά ἀμιγῆ ἐντύπωση ἀληθοφάνειας· ὁ ἀριθμός συνδηλώνει ἐμφατικά τήν αὐθεντικότητα τοῦ γεγονότος· ὅ,τι εἶναι ἀκριβές φημίζεται σάν *πραγματικό* (...).

β) Ἐδῶ ἀρχίζει μία ἐκτενῆς σειρά ἐνεργειῶν, ἡ τουλάχιστον μία ἐνότητα φορτισμένη σέ εἰδικούς ὁρους· ἀντικείμενό της εἶναι ἡ προώθηση ἑνός πειράματος (βρισκόμαστε κάτω ἀπό τό ἄλλοθι τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης). Αὐτή ἡ προώθηση, δομικά μιλώντας, δέν εἶναι τό ἴδιο τό πείραμα· εἶναι ἕνα πρόγραμμα πειράματος. Ἔτσι, οὐσιαστικά, οἱ εἰδικοί ὁροι διατυπώνουν, γιά μιάν ἀκόμη φορά, τήν τοποθέτηση τοῦ αἰνίγματος (...).

γ) Ἡ ἀναφορά στόν μαγνητισμό πηγάζει ἀπό ἕναν πολιτικό κώδικα ἰδιαίτερα διαδεδομένο σ' αὐτή τήν περίοδο τοῦ 19ου αἰώνα. Μετά τόν Μέσμερ (στά ἀγγλικά ὁ ζωικός μαγνητισμός ἀναφέρεται ὡς «μεσμερισμός») καί τόν μαρκήσιο Ἄρμαντ Πουσεγκύρ, πού εἶχε ἀνακαλύψει τήν ἐπίδραση τοῦ μαγνητισμοῦ στόν ὑπνωτισμό, ὑπνωτιστές καί σύλλογοι μαγνητιστῶν εἶχαν γεμίσει τή Γαλλία τοῦ 1820 στά 1829 εἶχαν κατορθώσει, φαίνεται, νά χειρουργήσουν κάποιον ὄγκο μέ ἀναισθησία ὑπό ὑπνωση· στά 1845, πού γράφεται αὐτό τό διήγημα, ὁ Μπραιντ ἀπό τό Μάντσεστερ σταθεροποιεῖ τόν τρόπο ὑπνωτισμοῦ προκαλώντας μία νευρική χαλάρωση μέ τήν προσήλωση σ' ἕνα λαμπερό ἀντικείμενο· στά 1850, στό Μεσμέρειο Νοσοκομεῖο τῆς Καλκούτας, πετυχαίνουν ἀνώδυνους τοκετούς. Ξέρουμε ὅτι ἀργότερα, ὁ Σαρκό ταξινόμησε τίς διαβαθμίσεις τῆς ὑπνωσης καί περιέλαβε τόν ὑπνωτισμό στήν ὑστερία (1882), ἂν καί ἔκτοτε ἡ ὑστερία, σάν κλινική ὄντοτητα, ἐξαφανίσθηκε ἀπό τά νοσοκομεῖα (ἀπό τή στιγμή πού ἔπαψαν νά τήν παρατηροῦν). Τό 1845 εἶναι ἡ κορυφή τῆς ἐπιστημονικῆς ψευδαίσθησης· πιστεύουν σέ μιάν αὐθεντική φυσιολογία τῆς ὑπνωσης (ἂν καί ὁ Πόε, μέ τό νά δείχνει τή «νευρική» τοῦ Βάλντεμαρ, μπορεῖ νά ὑπαινίσσεται μία προδιάθεση στήν ὑστερία γιά τό συγκεκριμένο ἄτομο).

δ) Θεματικά ὁ μαγνητισμός συνδηλώνει (τουλάχιστον σ' αὐτή τήν ἐποχή) μιάν ἐννοια ρευστοῦ· ὑπάρχει «διαπίδυση» κάποιου πράγματος ἀπό τό ἕνα ὑποκεί-

μενο στό ἄλλο· ὑπάρχει μία δια-ἀγόρευση (μία ἀπαγόρευση) μεταξύ ἀφηγητῆ καί Βάλντεμαρ· εἶναι ὁ κώδικας τῆς ἐπικοινωνίας.

(8) «*καί, πρίν ἐννιά περίπου μῆνες, ἀντιλήφθηκα ὅτι στά πειράματα πού εἶχαν μέχρι τότε γίνει*»

α) Ὁ χρονολογικός κώδικας («ἐννιά μῆνες») ἐμπίπτει στίς ἴδιες παρατηρήσεις πού κάναμε γιά τό (7)α.

β) Ἴδου ἡ συνέχεια τῆς προώθησης ἑνός «προγράμματος»: μετά τήν ἐπιλογή τοῦ τομέα τοῦ μαγνητισμοῦ, ἀπομονώνεται τό ἰδιαίτερο πρόβλημα πιά.

(9) «*ὑπῆρχε μία πολύ σημαντική καί τελείως ἀνεξήγητη παράλειψη:*»

α) Ἡ δομή τοῦ «προγράμματος» συνεχίζει νά ἐξαγγέλλεται: νά ἕνας ἀκόμη ὁρος· τό συγκεκριμένο πείραμα δέν ἔχει γίνει πρὸς τό παρόν – ἄρα, γιά κάθε μεριμνητικό ἐρευνητή, πρέπει νά γίνει.

β) Αὐτό τό πειραματικό κενό δέν εἶναι μία ἀπλή «παράλειψη», ἡ τουλάχιστον αὐτή ἡ παράλειψη εἶναι ἰδιαίτερα σημαντική· εἶναι ἀκριβῶς ἡ παράλειψη τοῦ Θανάτου· στέκει σάν ταμπού (πού θά παραβιασθεῖ, μέσα στόν πιό βαθύ ἀποτροπιασμό). Ἡ συνδῆλωση ἀνήκει στόν συμβολικό κώδικα.

(10) «*Κανείς δέν εἶχε ποτέ πειραματιστεῖ πάνω σέ νεκρά ἄτομα.*»

α) Τέταρτος ὁρος τῆς σειρᾶς «πρόγραμμα»: τό εἶδος τῆς παράλειψης (...).

β) (...) Ἡ ζωή ἀπό τήν μιά κι ὁ θάνατος ἀπό τήν ἄλλη εἶναι καταστάσεις σχετικά ταξινομημένες, μέσα στή γλώσσα ὅπως καί μέσα στή σκέψη, πρᾶγμα καθησυχαστικό, γενικά· ἀλλά τό πέρασμα ἀπό τήν μιά κατάσταση στήν ἄλλη, ἡ σωστότερα, μιά πού περί αὐτοῦ πρόκειται ἐδῶ, ὁ σφετερισμός τῆς μιᾶς ἀπό τήν ἄλλη (τό «πέθανε»), περιπαιζει τό νόημα, προκαλεῖ τή φρίκη· ὑπάρχει μαζί παραβίαση μιᾶς ἀντίθεσης καί μιᾶς ταξινόμησης.

(11) «*Ἔπρεπε νά ἀποδειχθεῖ*»

Ἐξαγγέλλεται ἡ εἰδική προοπτική τοῦ «Προγράμματος» (ρητορικός κώδικας ὅσο καί μέρος τῆς σειρᾶς ἐνεργειῶν μέ γενικό χαρακτηρισμό «Πρόγραμμα»).

(12) «*πρῶτα ἂν, βρισκόμενο σέ μία τέτοια κατάσταση, τό ἄτομο παρουσίαζε κάποια εὐαισθησία στή μαγνητική ἐπίδραση.*»

α) Στή σειρά ἐνεργειῶν «Πρόγραμμα» αὐτή εἶναι ἡ πρώτη δόση ἀπό τήν ἐξαγγελία πού γίνεται στό (11): μιά πρώτη φάση τοῦ πρὸς διαλεύκανση προβλήματος.

β) Τό ὑπο-πρόβλημα αὐτό χαρακτηρίζει μιάν ἀρχική καί ὀργανωμένη προσέγγιση· σχηματοποιεῖ τό ὄλο πρόβλημα· ἀντικείμενό του ἡ ἴδια ἡ οὐσία τῆς μαγνητικῆς ἐπικοινωνίας· ὑπάρχει ἡ ὄχι, (θά ἀπαντηθεῖ καταφατικά στό λέγμα 78· ἡ σχετικὰ μεγάλη ἀπόσταση, στό κείμενο, ἀνάμεσα στό ἐρώτημα καί τήν ἀπάντησή του ἀποτελεῖ κεντρικό δείγμα τῆς ἀφηγηματικῆς δομῆς· ἐπιτρέπει καί μαζί ὑπο-

χρεώνει να κατασκευασθούν προσεκτικά οί σειρές ενεργειών, κάθε μία από τις οποίες υφάινεται με τις γειτονικές της).

(13) «Δεύτερο, αν παρουσίαζε, ή κατάστασή του αυτή τή μείωνε ή τήν αύξανε;»

α) Στή σειρά «Πρόγραμμα» εμφανίζεται έδω τό δεύτερο υπό-πρόβλημα (κι άς σημειώσουμε ότι τά δύο υπό-προβλήματα είναι λογικά άλληλένδετα: αν ναι... τότε· αν όχι, όλη ή ιστορία καταρρέει· ή έναλλαγή είναι συνεπώς κίβδηλη).

β) Τό πρώτο μέρος του προβλήματος άφορούσε τήν ουσία του φαινομένου· τό δεύτερο, έδω, άφορά τήν έκτασή του (όλα αυτά είναι πολύ «έπιστημονικά»· ή άπάντηση στό συγκεκριμένο έρώτημα θά δοθεϊ στό (82): αύξάνει.

(14) «Τρίτο, μέχρι ποιό σημείο, ή για πόσο χρονικό διάστημα, αυτή ή διαδικασία μπορούσε να επηρεάσει τά συμπτώματα του θανάτου.»

α) Τό τρίτο υπό-πρόβλημα του «Προγράμματος».

β) Τό υπό-πρόβλημα αυτό, όπως και τά προηγούμενα, κατ' άρχήν σχηματοποιείται — και μάλιστα με έμφαση, ξανά, στό (17)· ή σχηματοποίηση αυτή ένέχει δύο άκόμη ζητήματα: 1) Μέχρι ποιόν βαθμό, ή ύπνωση έπιτρέπει στή ζωή να σφετερισθεϊ τόν θάνατο; 'Η άπάντηση θά δοθεϊ στό (110): *μέχρι να συμπεριλάβει και τήν γλώσσα*. [Μέχρι να προφέρει ο Βάλντεμαρ τήν κυριολεκτικά άνείπωτη — από ζωντανούς και, φυσικά, από νεκρούς— φράση: «είμαι νεκρός»]. 2) Για πόσο χρονικό διάστημα; Αυτή ή έρώτηση δέν θά άπαντηθεϊ άμεσα: ό σφετερισμός του θανάτου από τήν ζωή (ή επιβίωση του ύπνωτισμένου νεκρού) θά διακοπεί στους έπτά μήνες, αλλά ύστερα από σκόπιμη παρέμβαση του πειραματιστή. Θά μπορούσαμε κατά συνέπεια να υποθέσουμε: για πάντα, ή τουλάχιστον για διάστημα άπροσδιόριστο μέσα στό πλαίσιο τής συγκεκριμένης παρατήρησης.

(15) «'Υπήρχαν κι άλλα σημεία που χρειαζόντουσαν έξακρίβωση.»

Τό «Πρόγραμμα» παραπέμπει και σε άλλα πιθανά προβλήματα, γενικώς συναφή προς τό συγκεκριμένο πείραμα. 'Η φράση αυτή θά ίσοδυναμούσε με ένα και λοιπά. 'Ο Βαλερύ έλεγε πώς μέσα στή φύση δέν ύπάρχει τό «και λοιπά»· μπορούμε να προσθέσουμε: ούτε και μέσα στό άσυνείδητο. Στήν πραγματικότητα τό και λοιπά δέν άνήκει παρά σε μιάν άγορευτική άπάτη: άφ' ενός δίνει τήν έντύπωση του έπιστημονικού πειραματικού προγράμματος, και άρα εισάγει σε μία ψευδή πραγματικότητα· άφ' έτέρου, παρασιωπώντας και παρακάμπτοντας τά άλλα προβλήματα, ένισχύει τό νόημα των έρωτημάτων που τέθηκαν προηγουμένως (...).

(16) «μά αυτά που άνάφερα ήταν εκείνα που είχαν κεντρίσει περισσότερο τήν περιέργειά μου»

Στά πλαίσια του «Προγράμματος», αυτή είναι μία συνολική υπόμνηση των τριών υπό-προβλημάτων («υπόμνηση» ή «περίληψη» που, όπως και ή άρχική «έξαγγελία», άποτελούν στοιχεία του ρητορικού κώδικα).

(17) «—και ιδιαίτερα τό τελευταίο, για τή μεγάλη σημασία που θά είχαν οί έπιπτώσεις του»

α) Μία έμφαση (στοιχείο του ρητορικού κώδικα) δίνεται στό τρίτο υπό-πρόβλημα.

β) 'Ακόμη δύο σύμμεικτοι και άδιαχώριστοι κώδικες: 1) 'Επιστημονικά, τό ζήτημα που κρίνεται είναι ή άναχαίτιση ενός βιολογικού δεδομένου, του θανάτου· 2) Συμβολικά, πρόκειται για τήν παραβίαση τής αντίθεσης Ζωής/Θανάτου (...).

Θά διακόψουμε έδω τήν άνάλυση του Μπάρτ, ή όποία με περιλήψεις και έκτενείς διερευνήσεις συνεχίζεται για άρκετές άκόμη σελίδες. Πιστεύω ότι τά άποσπάσματα που παρατέθηκαν δείχνουν άρκετά άνάγλυφα πόσο προσεκτική και συστηματική δουλειά χρειάζεται για να κατανοθεϊ, άκριβώς, ή κατανόηση ενός κειμένου: τό πώς, δηλαδή, ό συγγραφέας όργανώνει τά νοήματά του με τρόπους, κανόνες ή «κώδικες», «έπίπεδα» ή «συνδηλώσεις», που λειτουργούν έν συνδυασμω και ταυτοχρόνως στή συνείδηση του άναγνώστη — είτε έρεθίζοντας τήν προσοχή του με ρητορικά τεχνάσματα, είτε ύπεξαιρώντας τήν άποδοχή του με άναφορές σε άληθοφανή δεδομένα, είτε συντηρώντας τό ένδιαφέρον του με προσποιήσεις «άντικειμενικών» σχολιασμών ή ύποσχέσεις επικειμένων «άποκαλύψεων» κ.ο.κ., και πάντα μετέχοντας σε κοινές πολιτισμικές συμβάσεις και διακλαδώσεις προς άλλα κείμενα και σταθερές συνήθειες γραφής που ήδη τόν έχουν τέρψει ή συγκινήσει.

'Ακόμη, με τήν άνάλυση αυτή, βλέπουμε ότι παρά τούς νεολογισμούς, τίς ψυχαναλυτικές νύξεις και τίς όξυδερκείς αλλά όχι πάντα τόσο τεκμηριωμένες προσωπικές παρατηρήσεις του Μπάρτ, ή τήρηση των κυρίως φάσεων τής «άνάλυσης περιεχομένου» ίσχύει πάντα: τά «λέγματα» είναι ένας τρόπος καθορισμού ένότητας, οί διάφοροι «κώδικες» (όπως τούς έννοει ό Μπάρτ έδω) είναι ή διαμόρφωση κατηγοριών, τά σχόλια για τό πώς αυτοί οί κώδικες άναμειγνύονται (ρητορικός-συμβολικός, χρονολογικός-μεταγλωσσικός, έπιστημονικός-συμβολικός κ.λπ.) είναι ένα είδος συγκρίσεων και άναζήτησης κάποιας έρμηνείας. 'Όσο για τήν αξιολόγηση (σάν πέμπτη φάση τής «άνάλυσης περιεχομένου») βρισκόταν ήδη στίς εισαγωγικές παρατηρήσεις του Μπάρτ, προτού πιάσει τό συγκεκριμένο διήγημα, όσο έξηγοϋσε πώς σκοπεύει να άνιχνεύσει τά παρελκόμενα νοήματα του κειμένου, τίς διακλαδώσεις και τούς συνειρμούς του, ακολουθώντας με χαλαρότητα (κατ' ευφημισμόν βέβαια) τούς ρυθμούς τής άνάγνωσης.